

Mire vagyunk büszkék?

■ „A huszonegyedik század vallásos lesz, vagy nem lesz” – valahogy így fordítható magyarra az a mondás, amelyet André Malraux-nak tulajdonítanak, jóllehet a neves francia író és politikus köztudottan ateista volt, és ő maga is cáfolta annak idején, hogy ilyesmit mondott volna. Lehet, hogy nem mondta, vagy nem így mondta, de ez a jóslat tagadhatatlanul létezik, tehát mindenképpen van egy mondatunk, amely a huszonegyedik század első évtizedén jóval túllépve, beigazolódni látszik. Mármost olyan értelemben, hogy a tudományos-technikai robbanás, a követhetetlenül felgyorsult kommunikációs fejlődés korában, amikor pillanatok alatt bárki bárkivel kapcsolatba léphet a földgolyón, valójában vakhitek, vallási fundamentalizmusok, szélsőséges nacionalizmusok szaggatják ezerfelé az egyébként globalizálódni látszó világot. A zavartalan kommunikációt legfennebb mágneses viharok fenyegetik, de sokkal veszélyesebb identitás-viharok fogják talán megrázkódtatni a közeljövőben ezt az egykor elrablásra érdemes hajadonból rágós húsú vénasszonnyá változott Európát is. Idézett mondatunkat – bár ezek szerint nem tudom, kitől idéztem – úgy állítanám fejjéről a talpára, hogy: ha a huszonegyedik század nacionalista lesz, akkor nem lesz. Állítom ezt azzal a meggyőződéssel, hogy a nacionalizmus ellenszere nem a nemzeti identitások eltüntetése, hiszen amennyiben ezt az emberiség vagy csupán Európa is megkísérli, nem lesz, vagyis elpusztul. A kollektív identitás felmutatása (falu, város, nemzet, ország, kedvenc futballcsapat vagy rock-zenekar) emberi sajátunk, enélkül nem nagyon tudnánk megenni.

Éppen ezért ma a nagy kihívás, hogy a francia forradalom óta jól vagy rosszul, de fungáló nemzetállamok vagy államnemzetek helyébe mit teszünk. Számomra ugyanis egyértelmű, hogy az európai egyesülés folyamatát lehet lassítani vagy gyorsítani, akár valamelyest módosítani is az irányt, de ha valaki teljesen vissza akarja fordítani, katasztrófába sodorja országát, esetleg az egész kontinenst. Viszont nem könnyű még elképzelni sem egy olyan Európai Uniót, amelyben államhatárok nélkül, a tagállamok szuverenitását jelentősen korlátozva, mégis tartósan meg lehessen őrizni a nyelvi és kulturális sokszínűséget, sőt különletet. Az uniós intézmények ugyan kínosan ügyelnek arra, hogy a huszonvalahány hivatalos nyelvet tiszteletben tartsák, de igazság szerint ezek a nyelvek már ma sem lehetnek egyenjogúak, a gyakorlatban az angol dominál, és a francia, a német meg a spanyol egymás sarkára taposva próbálnak lépést tartani, nevetséges helyzeteket produkálva olykor. Nincs hát ebben a pillanatban szerintem olyan recept, amely az európai nemzetek identitás-válságára gyógyírt kínálna, és ezért is lángolhattak fel máris az etnicista, tradicionalista, fundamentalista eszmék, egy valós igényre válaszolva, a modern európai ember *angoisse*-át, a magánytól vagy éppen ellenkezőleg, a létfeltételek globalizálódásától való szorongását oldva ezáltal. Veszélyes placebóról van szó tulajdonképpen, mert rövid távon hatásos lehet, hosszú távon viszont elrákosodhatnak ezek az Európa-ellenes nacionalizmusok. A legnagyobb baj, hogy míg a gazdasági megoldásokat kétségbeesetten keresi az Európai Unió, addig a nemzeti kérdést, az etnikai-kisebbségi problémákat mindenestől a szőnyeg alá söpörte. Nem véletlenül. Az árfolyamok, termelékenységi mutatók, eladósodási ráták között még mindig könnyebb kiugazodni, mint a nemzeti identitások határtalan, de egyenjogú együttélését megtervezni.

Mi magyarok mai helyzetünknel fogva alkalmasak lehetnénk arra, hogy egy ilyen közös terv kezdeményezői legyünk, de gyanúm szerint éppen ellenkező irányba indultunk el, a kizárólagosság, a bezárkózás felé, és ujjal mutogatnak ránk innen is, on-

nan is. Pedig ha jól meggondolom, nem is csak mostani állapotunk, hanem egész történelmi tapasztalatunk arra predesztinál, hogy elképzelnünk egy nem-államnemzeti európai mozaikot, amely nem önti egybe, nem kutyulja össze a színeket, hanem képes tartósítani azokat. Amikor mai helyzetünkről beszélek, nyilván arra gondolok, hogy mivel több millió magyar él Magyarország határain kívül, elsősorban Erdélyben, Felvidéken, Vajdaságban, Kárpátalján, de másutt is, ezáltal a magyar nemzet egészének talán minden más európai nemzetnél alaposabb ismeretei vannak – sajnos! – arról, hogy államapparátus és hatósági védelem nélkül, sokszor éppen az állam ellenében, miként lehet a nemzeti identitást konzerválni és továbbvinni. Illetve mindenképpen fontos tudást halmoztak fel ezek a magyar közösségek azzal kapcsolatban, hogy milyen megoldások működtethetők eredményesen, és mit is kell lehetőleg rögtön elfelejteni. Történelmileg pedig, ha a sokat és méltán emlegetett ezer-száz esztendőre visszatekintünk, akkor el kell ismernünk, hogy szinte kevesebb ideig volt az akkor még mai nemzetállami kritériumok szerint nemzetnek nem nevezhető, de nyelvi-kulturális megközelítésben igenis „kulturális nemzetként” viselkedő magyarság közigazgatásilag is egybetartozó és önálló, mint amennyi időt szétdarabolva, gyakran egymással szembeugrasztva megélt. Mindez arra predesztinál bennünket, hogy a befogadó és nem a kirekesztő nemzetfogalmat valljuk magunkénak, és ne tévesszen meg minket a magyar nyelvnek az indoeurópaiaknál nagyobb hajlékonysága és szóalkotó, szó-egybeolvasztó képessége, miszerint nyelvileg lehetséges magyarnak, magyarabbnak és legmagyarabbnak lenni. Magyar volt Koppány, és magyar volt István is. Magyar volt a félig-meddig román (akkor még: oláh) származású Hunyadi János is. Magyar volt a Zentánál kurucaival a törökökkel együtt harcoló Thököly Imre, és a győztes Savoyai Jenő seregében küzdő magyarok is. Ismétlem, nem csak a kuruc, nem csak a labanc. De magyar volt II. Rákóczi Ferenc és Károlyi Sándor is. Kossuth Lajos, Széchenyi István és Görgey Artúr is. És Deák Ferenc. Hogy is zsidózhatsanak, tótozhatsanak, oláhozhatsanak ma annak a nemzetnek a fiai, amelynek legnagyobb – szinte azt mondtam én is: legmagyarabb – költőjét eredetileg úgy hívták, hogy Petrovics Sándor? Pogányság vagy kereszténység? Bizánc vagy Róma? Hagyomány vagy európaiság? Persze, ezek mind-mind valós dilemmák, mégis jó lenne tanulni a körülöttünk levő – és velünk szemben bizony igazságtalanul is nyertes – nemzetektől, hogy mindmáig megóvták magukat attól a tragikomikus polarizálódástól, a kultúrában is, a politikában is, ami minket ma egyre inkább jellemez. Az az intoleráns nemzetfelfogás, amely természetesnek tekinti a *magyar* jelző fokozását, és valamiféle felsőfokra törekszik, tulajdonképpen teljesítmény- és minőségellenes, hiszen magát a nemzeti hovatartozást tekinti minőségnek, etnicista megközelítésben. Közhely, de attól még igaz, hogy aki ab ovo értéknek tekinti a származást, az a világraszóló művészeti vagy irodalmi teljesítményt is eltaszítja magától, ha nem illik bele ebbe az elképzelésbe, lásd Kertész Imre Nobel-díját.

Politikai fórumokon vagy kampánygyűléseken én magam is sokszor idéztem egy ártatlannak látszó kis viccet: *Azt mondja a székely ember a fiának: – Légy büszke, fiam, hogy székely vagy! Megértetted? – Megértettem, apám, de miért legyek büszke? – Azért, fiam, mert ha nem vagy büszke, akkor is székely vagy!* Nos, sok minden benne van ebben a kis párbeszédben, humor is, keserűség is, góg is, akár nacionalizmus is, de legfőképpen: önirónia! És innen kellene elindulni, ettől az öniróniától, amely aztán elvezethet a jogos – mert valós történelmi és kulturális teljesítményen alapuló – büszkeségig.

Aki viszont azért büszke az identitására, mert egyéni teljesítményre nem is képes, nem is hajlandó, azt meg kell állítani, ki kell józanítani. És ebben nagy felelősége van a magyar értelmiségnek, amely hovatovább elhiszi, hogy „inter arma silent musae”, és hogy amikor a politikusok éppen egymással háborúskodnak, akkor neki

hallgatnia kell. Nem kellene. Főleg, ha arra gondolok, hogy nemcsak egymás számára, hanem Európa számára is lehetne mondanivalónk az államnemzeteket felváltó kulturális nemzetek mibenlétéről. A huszadik századi Európa már-már halálosan igazságtalan volt velünk, Trianonnál is, később is. Akkor viszont a huszonegyedik században ne legyünk igazságtalanok mi magunk saját nemzetünkkel szemben! Számomra nem az a kérdés, hogy ki a magyar. Minket a történelemben nem a vezérek tartottak meg, néhány kivételtől eltekintve, hanem egy befogadó nyelv és kultúra. Hát az a magyar, aki ezt a nyelvet és kultúrát magáénak vallja. Én inkább azt kérdezném, hogy ki ma a hasznos magyar? Itthon is, Európában is. Nyilvánvalóan az, aki mindenféle történelmi traumán túllépve képes maradandó értéknek tekinteni a teljesítményt, hogy ez a nemzet ezerszáz évvel ezelőtt is be tudott illeszkedni, „globalizálódni” tudott, mégsem veszett el. Ha már mindenképpen ki akarjuk „oktatni” Európát, erről kellene beszélnünk. De még azelőtt egymással kellene megvitatnunk: törvényszerű volt-e, törvényszerű-e, hogy nem a jövőt építjük, hanem csak a múltat korrigáljuk nap mint nap, és államnemzetben reménykedünk – talán a kettős állampolgárságot is így értelmezik egyesek –, miközben fogyatkozik a kulturális nemzet? Mennyi megválaszolatlan kérdés, hány vitát le kellene bonyolítani, ha lenne éppen készség a párbeszédre. Talán módosítani kellene azt az örökzöld viccecskét is, valahogy így: „ – Légy büszke, fiam, hogy a koma is székely, megértted? – Megértettem, apám, de miért legyek büszke? – Azért, mert ha nem vagy büszke, akkor is székely .” És így tovább. Egyszer talán még a szomszéd is belefér valamilyen formában ebbe a kelet-közép-európai tréfákozásba. Ez viszont már nem csak tőlünk függ...

